

Prachatice kamenné

Petr Rajlich
Bohuslav Nauš

Jihočeský kraj

Prachatice kamenné

Zpracoval: Petr Rajlich, Jihočeské muzeum, České Budějovice;

Bohuslav Nauš, Prachatice

Kresby: Mgr. Marie Voldřichová

Mapy: Ing. Milan Vlášek

Foto: RNDr. Petr Rajlich, CSc., Ing. Milan Vlášek, Mgr. Marie Voldřichová

Spolupráce: Jana Vítková, Infocentrum, Prachatice

Konzultace: ing. Lucie Kozlerová, pam. Péče, Prachatice

Únor 2012

Prachatice kamenné

Průvodce po kamenech ve stavbách Prachatic

Motto: „Dnešní svět je rozdělen na dva tábory. Jeden tvoří geologové, druhý zbytek lidstva. Geolog se od ostatních lidí liší především tím, že víc vidí. Negeolog sedí třeba ve vlaku a z okna pozoruje ubíhající krajinu. Vidí domy, lesy, kopce, auta, řeku, silnici. To všechno vidí geolog ovšem taky, ale navíc si všimne odkryvu, vrásy, zlomu, sesuvu, závrty, transgrese, žíly, sopouchu, příkrovu, břidličnatosti, diskordance, faciální změny a stovky dalších věcí, jež ostatním lidem zahaluje neproniknutelná clona neznalosti, okrádající je o zážitky, které jim bohužel zůstanou navždy odepřeny.“ (Fediuk F., Repa J., Suk M. & Šrámek J., 1973).

Úvod

Kameny se v našich městech objevují v řadě podob. Pokud se například město rozprostírá podél vodního toku, mohou to být přirozené výchozy hornin ve skalách lemujících údolí. Dále jsou to horniny staveb či ve formě různých výtvarných děl a v neposlední řadě hřbitovy. Středověký základ měst je svým zdrojem hornin spjat přímo s vlastním podložím. Zhruba od konce 19. století se setkáváme více i s kameny dovezenými ze vzdálenějších krajů ať už Čech nebo ze zahraničí (například ze severských zemí). S postupující dobou se objevují horniny z čím dál tím více vzdálených míst, například hadce z Kuby, migmatity z Indie žuly z Číny atd. Ulice a bezprostřední okolí měst tak představují sbírku, archiv geologických vzorků s bohatou naučnou, vlastivědnou a estetickou hodnotou, která je neustále přístupná pro pozorování a ve které jsou zastoupeny jak kameny místní, tak i kameny z dovozu. Domácí, nejednou výjimečné kameny určují užitím v budovách a v dlažbě a to zvláště u středověkých měst jejich typický vzhled. Můžeme se i domnívat, že naleziště vhodného stavebního kamene spolurozhodovalo i o místě založení sídliště. Kámen si tak přisvojil svoje město. Novodobé stavby a přestavby naopak zase hýří pestrými barvami a vzorem kamenů jak jsme uvedli, dovezenými z různých míst světa. Při pozorování kamenů na stavbách můžeme sjednotit pozorovatelské tábory geologů, architektů a historiků do jednoho celku. Není třeba příliš zdůrazňovat, že ku prospěchu všech. Můžete nám věřit: vidění světa doplněné také geologickými očima je nádherné dobrodružství (jedno přinejmenším zažijete při hledání granulitů v dlažbě či migmatitů v hradební zdi) a my vám přejeme, abyste se o tom během procházek po Prachaticích (ale nejenom tam), o tom sami přesvědčili.

Shluk flogopitových zrn představuje původní horninu ve které se vytvořily mladší ostrůvky živcových zrn.

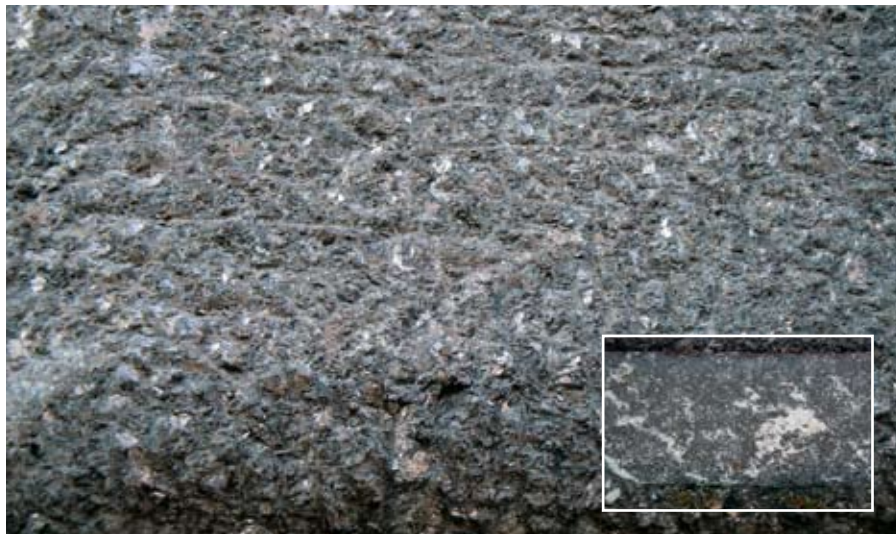
Mladší shluk (konkrece) živcových krystalů. Bílé shluky živce, které vytvářejí skvrnitost kamene jsou dokladem víceetapnovitého vývoje horniny.

Prachatický flogopitovec („diorit“)

Nebarví se do rezaté, nevětrá, při opracování je měkký jako mramor a přitom houževnatý tzn., že se nesnadno rozbíjí kladivem. Tyto čtyři přívlastky vyznačují vlastnosti, které šedočerné, středně zrnité krystalické hornině z okolí Prachatic dala do vínku příroda. Podle kamenické praxe jsou tmavé horniny označovány jako diorit a toto jméno i když podle geologických měřítek neodpovídá obsahu nerostů, podmínkám vzniku a chemickému složení horniny, kameni zůstalo z dřívějších dob i s označením místa původu: Prachatický „diorit“.

Proč má prachatický diorit tak výjimečné vlastnosti? Je to dáno mimořádně vysokým obsahem tmavé hořečnaté slídy flogopitu. Hořečnatá slída flogopit, neobsahuje železo, které způsobuje snadnější větření jiné podobné tmavé slídy biotitu a tím i nežádáný červeno-hnědý „pláč“ a povrchový rozpad hornin, které jej obsahují. Flogopit se také v přírodě nevyskytuje běžně ve větším množství tak, aby hornina, která jej obsahuje, tvořila větší masívy, ze kterých by se daly těžit její velké bloky. Navzájem prorostlé velké lupeny flogopitu v kameni z okolí Prachatic zvyšují houževnatost horniny, kterou jen velmi nesnadno budeme rozbít kladivem. Přitom tvrdost horniny díky flogopitu odpovídá soli až kalcitu, to znamená, že je zhruba rovnocenná mramorům. Vlastnosti horniny z výskytů s velkým podílem flogopitu tak nekladou meze fantazii kameníka či sochaře, jak se můžeme přesvědčit na pomnících provedených filigránskou řezbářskou prací v okolních hřbitovech a na kamenických prvcích staveb v Prachaticích či jinde v Čechách. Zvláště ostění oken či portály mají někdy až nádech precizní truhlářské práce. Spolu s tmavě šedou barvou se tak k architektonickému, sochařskému a domácímu využití objevil kámen mimořádných vlastností.

Protože tento průvodce je v první řadě geologický budeme pro Prachatický „diorit“ používat název flogopitovec (viz dodatek o jeho předpokládaném vzniku). Na prachatických památkách spatříme různé nerostné složení flogopitovce, který se dovážel na stavby z řady nalezišť rozptýlených v okolí Prachatic.

Shluky tmavé slídy flogopitu se vyznačují na naleštěných plochách „dioritu“ bronzovou barvou.

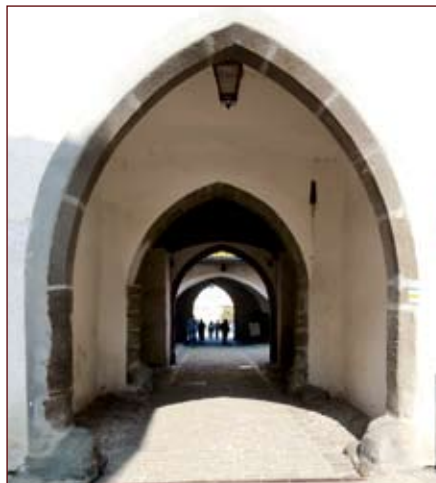
Dva typy horniny jsou nápadné na první pohled. První typ představuje poměrně stejnorodou horninu s převážujícím flogopitem, někdy i v několikacentimetrových zrnech (obr. 1). Hornina je zastoupena zvláště na starších stavbách.

Druhý typ flogopitovce je na první pohled nápadně bíle skvrnitý a to zvláště na zarovnaných a naleštěných plochách. Doprovodné živcové a pegmatitové žíly v hornině (obr. 3) ukazují na to, že v hornině proběhly proměny spojené s průnikem křemen živcového materiálu. Takovéto proměny, částečné natavení či prostup většinou křemen živcových složek uvedených do pohybu teplotou a tlakem, nazýváme migmatizací. Odlišný stupeň migmatizace na různých lokalitách zapříčinil proměnlivý vzhled původního flogopitovce.

Flogopitovec použitý na objektech v městské památkové rezervaci v Prachaticích nebo na hřbitově ve Starých Prachaticích svědčí o tom, jak výborně ovládali práci s tímto kamenem rudolfovští a rožmberští mistři cechu kamenického. Vydejme se na procházku městem a prohlédněme si kámen z různých míst ve městě a s ním i stavební památky, na kterých byl použit.

Délka „flogopitovcové“ trasy je přibližně 750 m, s 26 zastaveními a převýšením asi 12 m. Nejvýznačnějšími objekty trasy jsou děkanský kostel a radnice. Církou dvouhodinovou prohlídku můžeme začít dvojdílnou Dolní bránou. Uprostřed odbočíme vlevo na Parkán. Z něho pak projdeme druhou částí brány na Kostelní náměstí. Delší zastavení věnujeme děkanskému kostelu. Na jižní straně kostela projdeme Děkanskou uličku a pokračujeme Věžní uličkou do Husovy ulice. Dále na začátek Poštovní a Křišťanovy ulice. Projdeme Křišťanovou ulicí a přes Kostelní náměstí na Velké náměstí. Na východní straně náměstí pokračujeme podloubím na začátek Solní ulice a jižním okrajem náměstí ke Staré radnici, kde návštěvou Infocentra vycházku ukončíme. Na středověkých stavbách trasy se setkáme s prachatickým flogopitovcem použitým opakovaně na architektonických prvcích uvedených na obrázku. Opracovaný kámen odhaluje různé geologické jevy.

POPIS JEDNOTLIVÝCH OBJEKTŮ S ARCHITEKTONICKÝMI PRVKY Z FLOGOPITOVCE

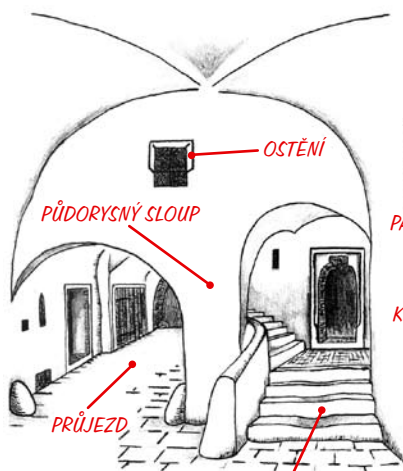

DOLNÍ BRÁNA

Z flogopitovce je orámování portálů, krakorce u vstupního a odrazníky kol. V průčelí je dvádnáct kamenných koulí z doby obléhání města. Šest pilířů podpírá klenbu (obr.). Na zadní straně, nad pavlačí, je z flogopitovce ostění čtyř oken (obr.), a jedno dveří. Ostění je ze stejnorodého flogopitovce (obr.), který se tpytí v dopadajícím slunci.

Vnější část brány byla postavena v 1. polovině 16. století a renesančně upravena v r. 1569. Vnitřní část je pozdně gotická z konce 15. století. Mezi oběma částmi brány vstoupíme na Parkán.

OSTĚNÍ

PŮDORYSNÝ SLOUP

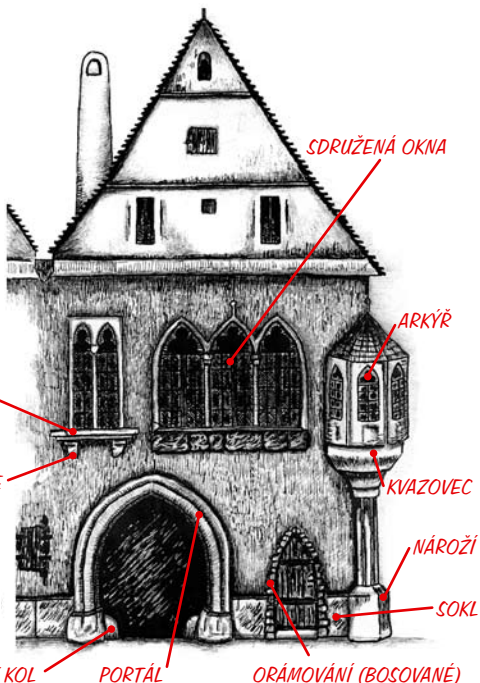
PRŮJEZD

SCHODIŠTĚ DO PATRA

PARAPET

KRAKORCE

ODRAZNÍK KOL

SDRUŽENÁ OKNA

ARKÝŘ

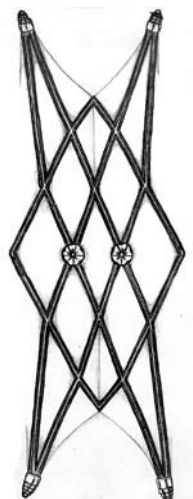
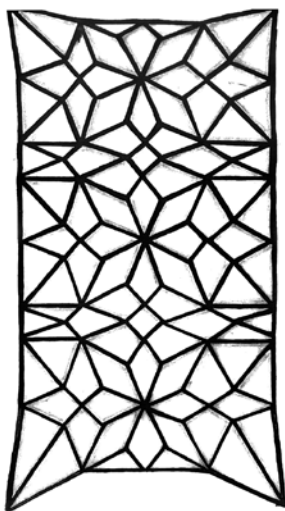
KVAZOVEC

NÁROŽÍ

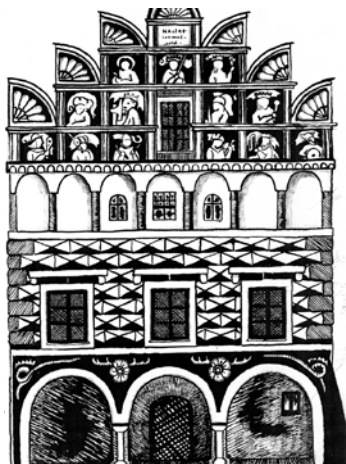
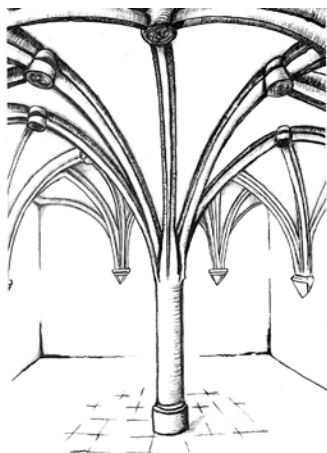
SOKL

ORÁMOVÁNÍ (BOSOVANÉ)

PORTÁL

Renesanční sloh 14. století se objevuje v Čechách o sto let později. Tvůrci napodobují souměrnost a jednoduchost antického půdorysu. Městanský dům přiznával styl většinou jen průčelím, uspořádání zůstávalo gotické tj. velká nevytopená síň, tzv. mázhaus, zaklenutý asymetricky položeným sloupem v přízemí, v mezipatře komora, v prvním patře obytná síň s okny do průčelí a černá kuchyně. Vchod byl z podloubí, průjezd vedl do dvora. V přízemí se mohlo čepovat pivo, obchodovat nebo provozovat řemeslo. Čelo domu, někdy s přistavěnými atikami, bohatě dekorované freskami se sgrafity, označovalo postavení majitelů. Dvoubarevné vzory a nástěnné obrazy, byly vyškrabány do světlé omítky s tmavým podkladem. Příznačnou předlohou bylo psaníčko.

Parkán SOCHA „DÍVKA S HOLUBICÍ“

Novodobá socha klečící dívky s holubicí je z leštěného migmatitizovaného flogopitovce, skvrnitého vzhledu, který doplňují bílé křemeno – živcové žilky. Výška sochy je 160 cm, podstavec měří 45 x 75 x 50 cm. Autor je neznámý. Flogopitovec byl vytěžen v lomu u Spáleného mlýna na Lučním potoce, 2,5 km vsv. od kostela v Křišťanově ulici v 70. letech 20. stol. okresním stavebním podnikem Prachatice.

Z parkánu projdeme druhou částí Dolní brány na Kostelní náměstí.

Kostelní náměstí

čp. 29 – HEYDLŮV DŮM

Z flogopitovce je zkosený gotický portál se dvěma plastickými podkovami. Opracování kamene malčánkem zastírá vnitřní stavbu kamene, patrně se jedná o stejnorodý typ flogopitovce. Dům byl přestavěn renesančně v 2. polovině 16. století a vyzdoben figurálními a psaníčkovými sgrafity.

čp. 16 – Měšťanský dům

Vstupní portál je z flogopitovce. Dům půdorysně zasahuje do Horní ulice.

KOSTEL sv. JAKUBA

Konečná podoba vzácného kamenického díla, nejvýznamnější městské památky je z pozdní gotiky (1505 – 1513). Z různých typů flogopitovce zde najdeme nejvíce kamenosochařských prvků ve městě. Byly z něj vytesány všechny portály, přípory, klenební žebra, svorníky, konzoly, krakorce, nároží, opěráky, sokly, římsy, dveřní a okenní ostění, schodišťové stupně, dlažební desky, gotický almužní slou-

pek, gotická křtitelnice a honosný sanktuář. Dlažba ve vstupním portálu a jeho horní část je ze skvrnitého flogopitovce, na spodní část portálu byl použit stejnorodý typ.

Nejbohatší ze tří vstupních portálů má dvojité profilování. Další dveřní vstupy jsou do sakristie a do věže. V otevřené předsíni je síťová klenba ze 40. let 15. stol. Vznosné síňové trojlodí s pozdně gotickou hvězdčovitou klenbou je podepřeno čtyřmi osmibokými, třináct metrů vysokými, sloupy. Pod kruchtou, je bohatě dekorovaná síťová klenba. Dva svorníky kleneb jsou zdobeny rožmberskou růží.

Jižní věž kostela 53 m vysoká je přístupná od 1. 6 do 30. 9. v Po – Ne, 10 – 17 hod. Cestou nahoru můžeme pozorovat prachatický flogopit v blocích ve stěnách chodby, obdivovat hodinový stroj a jedinečnou konstrukci krovu bez použití jediného kusu železa. Po výstupu si užijeme pohled z ptáčích perspektivy na historické jádro města a okolí.

Děkanská ulička

čp. 32

Pozdně gotický, ve 2. pol. 16. stol. renesančně upravený tzv. kostelníkův dům měl nejmenší zastavěnou plochu ve městě (29 m²). Z flogopitovce je dveřní ostění a ostění s parapety u čtyř oken ve stupňovitém štítě. Průčelí zdobí renesanční sgrafitová psaníčka a obraz Poslední večeře Páně z r. 1563.

čp. 31

Dům děkanství. Flogopitovec byl použit na pozdně gotický portál s výžlabkem. Renesanční přestavba je z poloviny 16. století.

čp. 30

Pozdně gotický portál je z flogopitovce. Pozdně gotická městská škola byla renesančně upravena v r. 1557. Účelu školy dům sloužil od 16. do 19. stol. Na vnější zdi kostela sv. Jakuba při JV straně je náhrobek umně vytvořený z flogopitovce.

Stejnou cestou se vrátíme uličkou zpět na začátek Křišťanovy ulice a za prvním domem se dáme vlevo do uličky Věžní, kterou projdeme až do Husovy ulice.

Husova ulice

čp. 71

Nárožní původně gotický Husův dům, byl v letech 1540–1557 renesančně přestavěn. Z flogopitovce je vstupní půlkruhový ornamentálně zdobený portál a v uličce Věžní ostění čtyř oken. Podle tradice zde bydlel za studií na prachatické škole Mistr Jan Hus. Zachovány krásné renesanční štíty. Fasádu pokrývá psaníčkové sgrafito.

čp. 109

Ve výši prvního patra vidíme ostění dvou oken z flogopitovce. Pozdně gotický dům byl renesančně přestavěn v pol. 16. stol. Vstupní renesanční portál je z homogenního flogopitovce.

čp. 114

Nárožní měšťanský dům. Při jednom z oken prvního patra vidíme dvě nevelké vysoce výtvarně provedené středověké figurální konzoly z flogopitovce, přibližně 30 cm vysoké. Levá konzole má podobu poprsí biskupa, pravá hlavy nestvůry.

Dům stojí u tzv. „myší díry“, úzké klikaté uličky 36 m dlouhé, zčásti klenuté, která vede do Dlouhé ulice.

Křišťanova ulice

čp. 64

Renesanční portál z homogenního flogopitovce. Měšťanský dům pochází z pol. 16. století, částečně upraven v 19. stol.

čp. 63

Měšťanský dům s renesančním bosovaným portálem z homogenního flogopitovce obdobného kamení použitým na radnici. Nad ním je precizní plastika pětিলisté růže ve svorníku pod pětिलistou růží v kartuši je značka MAP s letopočtem 1587. V mázhauzu je z flogopitovce schodiště do prvního patra. Patří mezi nejstarší domy.

čp. 62

Měšťanský dům. Vstupní portál s odrazníky kol je z flogopitovce. Nad ním je plastika vinného hroznu.

Z Křišťanovy ulice půjdeme přes Kostelní náměstí na SV okraj Velkého náměstí.

Velké náměstí – východní strana s podloubím

Podloubí pěti domů v délce 45 m s jedenácti pilíři, které jsou z flogopitovce. Na podpůrných sloupech podloubí domů č. p. 37 až 39 můžeme pozorovat různé druhy flogopitovce s křemen žilcovými žilkami.

čp. 37

Měšťanský dům pozdně gotického původu, upraven v renesanci a později, s předloženým loubím a vstupním pozdně gotickým profilovaným portálem s odrazníky kol z flogopitovce.

čp. 38

Měšťanský dům pozdně gotického původu s předloženým loubím. Vstupní portál s odrazníky kol a ostění tříoken v průčelí fasády z flogopitovce.

čp. 39

Dům pozdně gotický, upraven renesančně. Parapet přízemního okna a obložení soklu je z flogopitovce. Na průčelí je u dvou oken pozdně gotické ostění.

čp. 41

Rumpálův Jednopatrový pozdně gotický dům na konci podloubí na čtyřech pilířích z r. 1500. Pozdně renesanční sgrafitová výzdoba s antickými válečnými motivy v průčelí z období kolem r. 1580, obnovená r. 1863 a r. 1952. V podloubí pozdně gotický profilovaný portál bez odrazníků kol. Dům je na konci podloubí.

čp. 44

Schodiště ze skvrnitého flogopitovce s křemeno-živcovými žilami. Dva pozdně gotické portály (vjezdový a dvevní), ostění okna v Poštovní ulici a rohový odrazník kol z flogopitovce. Průčelí nárožního pozdně gotického měšťanského domu upraveno klasicistně po r. 1832.

Od čp. 44 přejdeme k jižní straně Velkého náměstí

Velké náměstí – jižní strana

čp. 184

Z flogopitovce je pozdně gotický portál v podloubí. Celek spojených dvou samostatných dvouposchoďových domů na nároží čp. 45 se Solní ulicí je známý jako Bozkovského dům. Podloubí se třemi pilíři a konzolemi pod arkýřem.

čp. 46

Pozdně gotický vstupní profilovaný portál a ostění oken jsou z flogopitovce. Měšťanský dům (hotel Zlatá stezka) vznikl spojením dvou pozdně gotických domů v renesanci.

čp. 47

Vstupní portál ze skvrnitého flogopitovce. Dům pozdně gotického původu.

čp. 48, 49, 50

(v koutě náměstí). Portály a ostění oken z flogopitovce. Domy pozdně gotického původu. Čp. 48 je hotel Koruna.

čp. 1 – Stará radnice

Prachatický flogopitovec se zde spolupodílí na estetickém dojmu ze skvostu renesanční architektury v Čechách, dvoupatrové stavby palácové povahy. Z homogenního hrubozrnného flogopitovce s typickým třpytem ve slunečním světle, jsou svislé pásy bosáže do výše pěti sdužených oken, dále ostění čtyř oken a vstupní bosovaný portál. V jeho vrcholu je plastický městský znak s letopočtem 1571, který znamená dokončení stavby. Z flogopitovce jsou dále nadokenní římsy u pěti sdužených oken prvního a druhého patra na průčelí radnice a dva horizontální pásy. Socha Spravedlnosti 160 cm na podstavci 50 x 50 cm x 80 cm z r. 1582 ve vstupní hale je z hrubozrnného skvrnitého flogopitovce. Pochází od Oldřicha Vlacha, stála na kašně Velkého náměstí. Z flogopitovce je v hale vstupní portál do radničního sálu, ostění dveří Infocentra a schodiště v přední a zadní části. Na nádvoří

radnice jsou z flogopitovce horniny dva oblé pilíře arkýře, ostění čtyř dveří a devíti oken. Na dvorku je z flogopitovce kamenický prvek ze z nálezů bývalé Horní – Pasovské brány. Radnice byla vybudována v letech 1570-1571 na místě staré původní.

Další objekty, kde byl využit prachatický flogopitovec.

čp. 11, severní strana náměstí

Z homogenního středně zrnitého flogopitovce jsou dva parapety s bosovanými znaky (rožumberská růže a další)

Horní ulice, čp. 148

z flogopitovce část patra je na šesti krakorcích. Dům vznikl renesanční přestavbou dvou pozdně gotických domů.

Zadní trakt čp. 5

Dům s renesanční obloučkovou atikou, členěnou pilastry s doplněnou prostými štítky. Hlavice deseti sloupků z flogopitovce. Homogenní flogopitovec je dobře viditelný na rohových kvádrech.

148

Solní ulice, čp. 119

Ze skvrnitého flogopitovce s křemen-živcovými žilkami jsou dvěma krakorce Zbytek zdi se. Nárožní měšťanský dům pozdně gotický, upraven renesančně a v 19. stol.

čp. 121

Z flogopitovce je portál měšťanského nárožního domu.

Jánská ulice, čp. 159

Dům s obložením soklu flogopitovcovými deskami větších rozměrů.

Zahradní ulice

Z flogopitovce je 42 ks obrubníků dlouhých 140 cm. U bašty Helvít je z flogopitovce kamenné sedátko dlouhé 190 cm. Na obrubnících je dobře patrná migmatizace flogopitovce průnikem křemen-živcových žilek.

Ulice U Stadionu – areál

Knížecího pivovaru

ohraničuje devět zděných pilířů se zdobenými hlavicemi z flogopitovce o vel. 45 x 45 cm, 25 cm v. U objektu budovy je venkovní zeď schodiště kryta pěti flogopitovcovými deskami 135 cm dl.

Nádražní ulice, čp. 393

Domek M. Jakše má sokl obložený z flogopitovcových desek. Nádražní budova Českých drah má ostění čtyř sklepních okének z flogopitovce.

V hale staré radnice navštívíme infocentrum, kde si můžeme zakoupit publikace s podrobnými údaji o historických památkách města.

Prohlídku flogopitovcových „výskyťů“ můžeme doplnit pozorováním kamenů odlišného druhu a původu na dalších místech

Křemenný val

Výrazným útvarem na severním okraji Prachatic, je mohutná křemenná žíla. Začíná jako tzv. Žížkova skalka nad posledními domy Svatopetrské uličky a táhne se ssv. směrem při západním

okraji prachatického granulitového tělesa, asi 800 m od jeho hranice s rulami. Křemennou žilu je možno sledovat v uvedeném směru celkem asi 3,5 km. Vypreparovaný, strmý, silně rozpukaný křemenný suk „Žižkovy skalky“, vystupuje asi 10 – 15 metrů a vysoko nad městem nad své okolí. Mocnost křemenné žily v těchto místech je asi 15 metrů, délka souvislého křemenného valu přes 30 metrů.

Val přechází v mírně vystupující křovím prorostlý hřbet. Některé části byly již vylámaný, jak dosvědčuje několik nevelkých lomů, které můžeme sledovat v délce asi 900 metrů až ke kostelíku Sv. Petra na j. okraji Starých Prachatic. Zde zřetelně vystupuje jako zalesněné návrší.

Výplň žily je tvořena masivním, bílým až nažloutlým křemenem, místy zbarveným povlaky limonitu do rezavé. Místy lze nalézt růžovou odrůdu podobnou růženínu. Na puklinách bývají dosti hojné krystalky křemene. V mnoha krychlovitých dutinách se vyskytují vyloučené sloučeniny železa, vzniklé pravděpodobně rozkladem pyritu. Blok brekie staršího nahnědlého křemene v úlomcích tmeleného mléčným krystalickým křemenem si můžeme prohlédnout na trávníku za zídou před poštou.

Mikroskopicky bylo zjištěno, že hornina valu je tvořena převážně křemennými zrny dvojí velikosti. Větší zrna, řádově 1,00 mm, tvoří agregáty, mezi nimiž jsou uloženy partie jemnozrnného křemene, velikosti 0,1 mm, spolu se sericitem a limonitem.

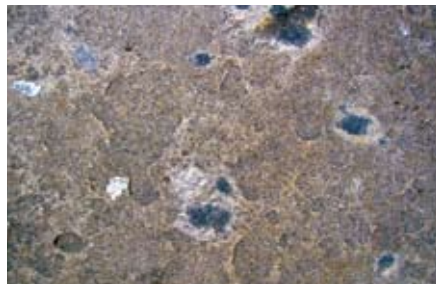
Porfýry

V dlažbě například na sz. straně náměstí můžeme pozorovat horninu složenou z tmavé středně zrnité základní hmoty a bílých vyrostlic živce (obr.). Je to odrůda žuly, tzv. žilný porfýrit z permských žil v okolí Husince (například hrad Helfenburg). Okolní drobnozrnné žulové kostky mohou být ze skutečné žuly.

Světlé aplitické žuly s turmalínovými slunci

Byly použity na chodníkové dlaždice na s. straně Velkého náměstí (před muzeem, čp. 11) a na bosovaném portálu domu čp. 169, nyní spojeném s domem čp. 11). Při konkrecionálním růstu turmalinu bylo spotřebováno železo v okolí shluku. To se projevilo „vyběleným“ lemem, kde nepřítomnost železa zamezila tvorbě nerostů, které jsou odpovědné za zbarvení horniny tj. biotitu a kysličníků železa.

čp. 169

Dům na severní straně náměstí. (Nyní spojen se sousedním domem čp. 11). Na bosovaném portálu domu byly použity světlé jemnozrnné aplitické žuly. Všimněte si, že opracování kamene není tak hladké jako v případě flogopitovce. Majitelem paláce byl v 16. století Jakub Menšík

z Menštejna Roku 1580 jej odkoupila obec. V 18. A 19. Století byl sídlem správy schwarzenberského panství Prachatice – Volary. V 60. letech 20. Století byl rekonstruován a spojen se sousedním Národním domem

Muskovitizované žuloruly (ortoruly)

Ploché velké dlaždice štípané podle výrazné břidličnatosti do desek pocházejí z dovozu (Bulharsko?). Na plochách břidličnatosti se zřetelnou přímkovitou stavbou (lineací) vidíme novotvořenou světlou slídu muskovit.

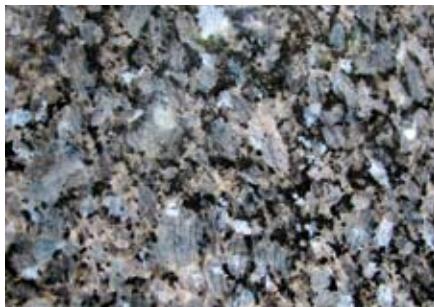
Porfyrické žuly se šlírovitou stavbou

Zajímavý typ žuly neznámého původu byl použit na kašnu. Základní typ horniny představuje porfyrická žula s dobře omezenými žilci ve středně zrnité základní křemen – živcové hmotě. Zprohýbané pásovité oblasti žuly mají tmavší barvu a menší zrna. Pravděpodobně se jedná o starší drčené části horniny v tektonickém pohybu. V těchto místech se tu a tam vyskytují vyrostlice živce se srovnatelnou velikostí jako okolní porfyrická žula. To by ukazovalo, že velké vyrostlice živce krystalizovaly později (nahrazováním okolní hmoty), poté co byl základ horniny tektonicky porušen.

Larvikit

Přibližně stejný podíl draselného, sodného a vápenatého živce v podobě odmišenin v poloprůhledných krystalech živce o velikosti palce je příčinou příjemné namodralé barvy a perleťového lesku horniny na obkladech obchodu s klenoty v areálu obchodního domu ve Vodňanské ulici. Kromě ternárních živců hornina obsahuje olivin s apatitem, titanomagnetit, titanomagnetit a místy menší množství křemene. Název pochází od jména Norského přístavu jižně od Osla, odkud je hornina vyvážena do celého světa. Používá se na obklady.

Granulit

Bělokámen granulit i s okolním migmatitem najdeme na skalce pod ekocentrem Dřípatka. Zde je skála mírně zašlá a bez kladívka toho moc nepořídíme, vydáme se proto do Ulice u stadionu, kde v dlažbě na křižovatce s ulicí Primátorská horninu uvidíme v typickém vývinu s granulitovou rulou a granáty (tmavé skvrny). Granulit je silně přeměněná hornina (žula, migmatity) v podmínkách spodní zemské kůry tj. v hloubce 20 – 25 km.

Migmatit

Hornina složená ze dvou hornin (světlé žuly a tmavé ruly) je výsledkem nejvyššího stupně přeměny jílovitých břidlic. Při této události se vytavil křemen se živcem jako samostatná složka do žilek, které pronikají v různém tvaru do okolní ruly. Ukázka je z hradní zdi poblíž desky s Emersonovým citátem.

Světlá stejnozrná a hrubozrná žula

Hornina podle povahy patrně dovezená z Číny je použita jako obklad soklu kamenosochařství Váňa v Družstevní ulici. Jednoduché složení horniny z prorostlých zrn křemene a živce s malým podílem tmavé slídy určuje světlou barvu. Místy nahnědlý odstín je důsledek mírného navětrání a tvorby trojmocné formy kysličníku železitého v přípovrchových podmínkách.

Všetečné otázky

1. Jaké horninotvorné nerosty obsahuje prachatický flogopitovec?
2. Kolik procent tmavé slídy flogopitu obsahuje prachatický flogopitovec?
3. Proč se tomuto dekoračnímu kameni říkalo diorit?
4. Uveďte alespoň další dva názvy prachatického flogopitovce.
5. Uveďte některá místa výskytu prachatického flogopitovce v okolí města.
6. Proč byl flogopitovec využíván při výstavbě budov v Prachaticích?
7. Na kterém objektu v Prachaticích se nachází nejvíce kamenosochařských prvků prachatického flogopitovce?
8. Který objekt v památkové rezervaci v Prachaticích má nejbohatší profilovaný portál z prachatického flogopitovce?
9. Kolik pilířů a portálů z flogopitovce se nachází v podloubí na Velkém náměstí?
10. Z jakého materiálu jsou střelecké koule v průčelí Dolní brány?

Dodatek

Prachatický flogopitovec – Prachatický „diorit“ je tmavá středně zrnitá až hrubozrná hornina s převahou hořečnaté slídy flogopitu (40-60 %) a dále s obsahem amfibolu, plagioklasu, křemene. Vyskytuje se v mnoha odlišných typech. Z vědecké a odborné literatury je znám pod názvy šumavský syenit, křemenný biotický diorit, křemenný biotitit, syenodiorit a amfibol-biotitový melatonalit, slídovec, flogopitovec. Ultradraselná hornina je i ze světového pohledu mimořádně vysokým obsahem draslíku sdruženým s hořčíkem, vápníkem a železem což se projevuje vysokým obsahem tmavých minerálů, především flogopitu. Pro naši představu objem tmavé slídy biotitu se pohybuje ve vyvřelých horninách kolem 3,8 %, v žulách od 5 do 13 %. Obsah flogopitu podobného biotitu v prachatickém „dioritu“ je ale 40 až 60 %. Díky vysokému obsahu flogopitu má hornina někdy nahnědlý nádech. Kromě flogopitu a amfibolu jsou zde bělavá živcová zrna, nebo žilky. V původní nepřeměněné podobě se vyznačuje se nízkým podílem křemene a plagioklasů. Alkalické živce obsahuje ojedinelé či je neobsahuje vůbec. Z podružných nerostů stojí za zmínku zejména apatit. K označení horniny jako flogopitovce nás vede skutečnost, že se nejedná o vyvřelinu v obvyklém pojetí, ale o horninu přeměněnou pokráterovým fluidním pochodem. Jejím výchozím zdrojem mohla být kráterová tavenina, jak naznačují vysoké obsahy chromu 986 g/t (gramů na tunu horniny), niklu 463 g/t a kobaltu 50 g/t (RAJLICH 2007). Hlavní výskyt flogopitovce je v okolí Prachatic. V masívu Libína jsou čtyři výskyty, po jednom výskytu na Rohanovském vrchu, u Cvrčkova, na Křeplickém vrchu, u Těšovic, u Bělče, u Ovesné, u Podedvor, na Lučenickém vrchu, v Poluči a pod Křišťanovem. Čtyři drobné výskyty se nachází u Knížecích Plání. V roce 1993 evidoval Naus celkem devatenáct hlavních a řadu malých výskytů dioritu horniny na Prachaticku. Každá lokalita je více či méně odlišná od ostatních stavbou, obsahem živců a přítomností křemen-živcových žilek. Dobře se leští. Užívá se k náročným ušlechtilým kamenickým a sochařským pracím. Je to významný dekorační kámen prachatických a pražských památek.

Literatura

Breiter K. & Koller F., 2009: *Mañic K, Mg rich magmatic rocks from western Mühlviertel (Austria) and adjacent part of the Šumava Mts. (Czech Republic).* – *Jahrbuch der Geologischen Bundesanstalt.* – 149, s. 477-486. Wien.

Březinová D., Bukovanská M., Dudková I. & Rybařík V., 1996: *Praha kamenná.* – Národní muzeum, 287 s. Praha.

Fediuk F., 2007: *Hovory s kamením.* – MF edice Kolumbus.

Fediuk F., Řepa J., Suk M. & Šrámek J., 1973: *Geologicko – vodácká exkurze po dolní Lužnici.* – Ústav geologických věd Karlovy university, 23s. Praha.

Chábera S., 1958: *Některé morfologicky produktivní křemenné žíly v jižních Čechách.- Sbor. Krajského vlast. musea v Českých Budějovicích – Přírodní vědy, I/1958, s. 107-118.*

Kovářík J., 2004: *Prachatický diorit kámen mnoha jmen.* – *Kámen*, 10, 3, s. 21.

Larvikite Wikipedia.

Oberfalcer E., 2007: *Turistický průvodce historií i přírodou Pošumaví (2) Prachaticko, Vimpersko.* – Volyně: Č.P. servis.

Phlogopite Wikipedia.

PRACHATICE – průvodce městem a okolím. Městský úřad Prachatice, 1995.

Průvodce kostelem sv. Jakuba – Prachatice, město Prachatice, Farní úřad, Prachatice 2005.

Rajlich P., 2010: Naušův atlas hornin Prachaticka, Jihočeský kraj, České Budějovice

Starý V. & Novák F., 1979: Prachatice – historie a současnost. MěNV Prachatice.

Turistický průvodce ŠUMAVA, svazek 22, OLYMPIA PRAHA, 1986.

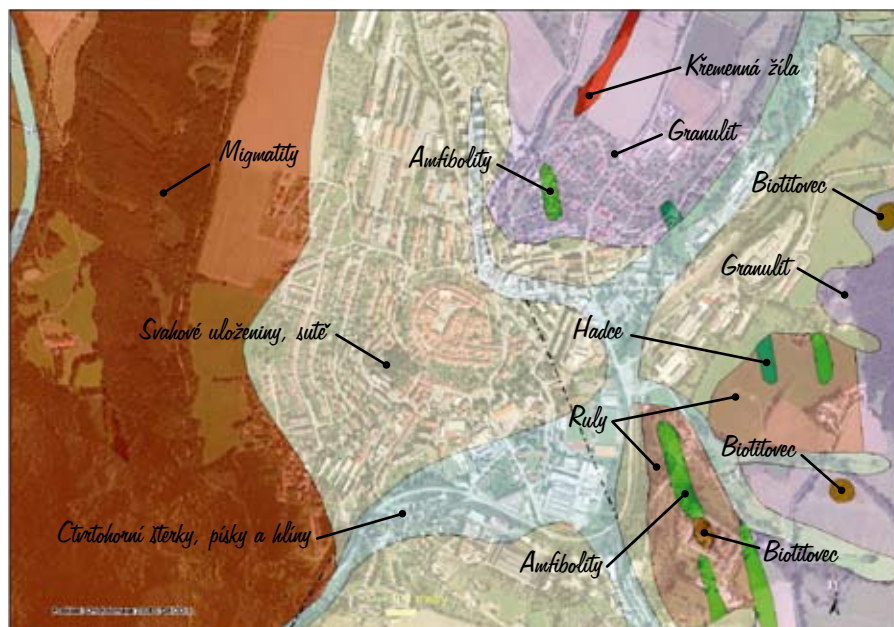
Vokolková D., 1992: PRACHATICE, nakl. OSWALD Praha pro MěÚ Prachatice.

Zlatá stezka – Sborník Prachatického muzea, roč. 10-2003.

Odpovědi na otázky

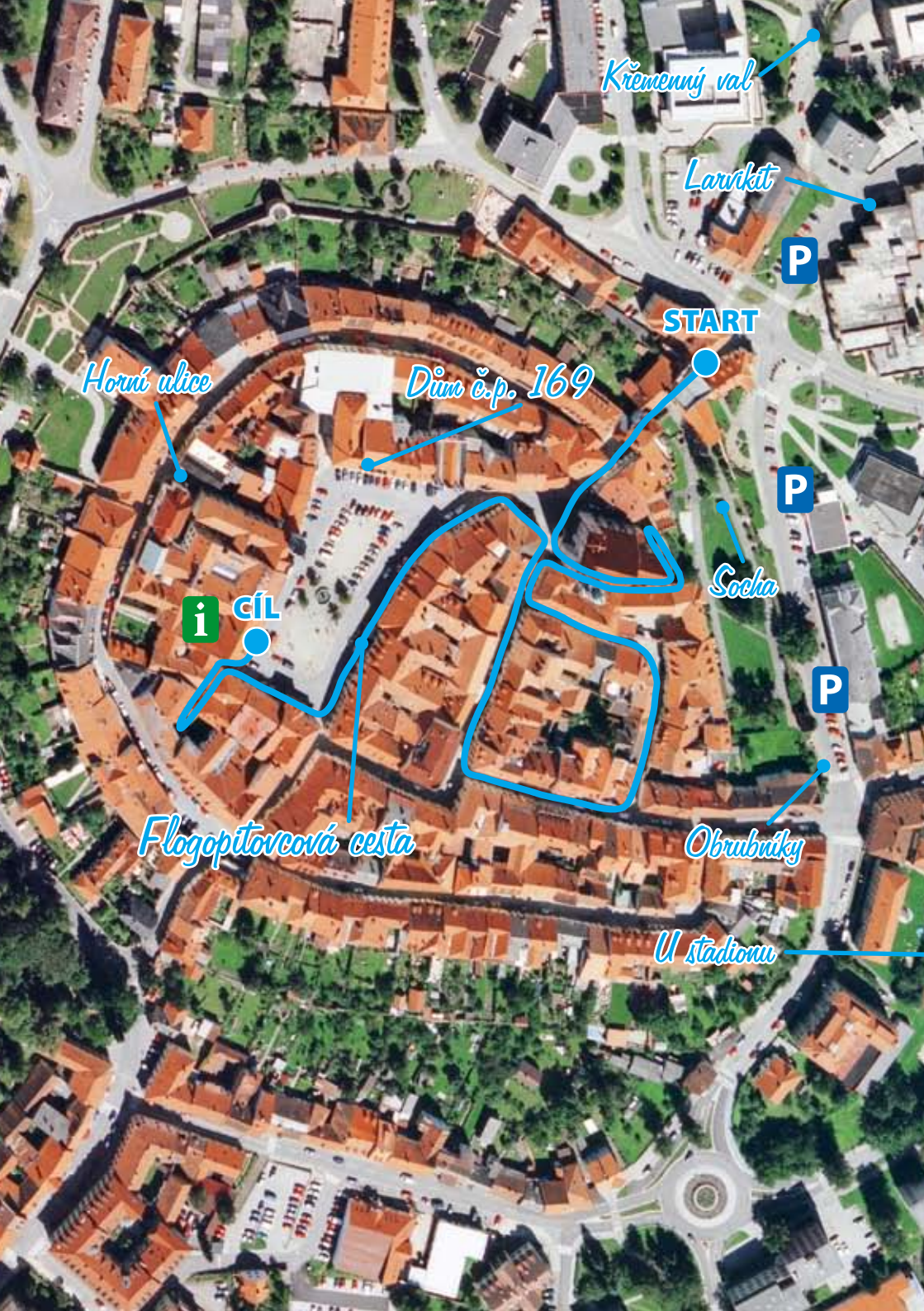
1. Prachatický flogopitovec obsahuje tmavou slídu flogopit, amfibol, zrnka nebo žilky živce a křemene.
2. Prachatický flogopitovec obsahuje 40–60 % flogopitu.
3. Název diorit je kamenickým pojmenováním podle tmavé barvy horniny, prachatický podle hojného výskytu v okolí Prachatic.
4. slídovec, glimmerdiorit, slídnatý diorit.
5. Libín, Cvrčkov, Kahov, Podedvory, Těšovice, Běleč.
6. Je to skvělý dekorační a sochařský kámen. Lze ho snadno opracovávat až do jemných detailů kamenickými či sochařskými dláty.
7. Na kostele sv. Jakuba.
8. Kostel sv. Jakuba.
9. Jedenáct pilířů nesoucí předložené loubí a čtyři vstupní portály do jednotlivých domů.
10. Z prachatického flogopitovce.

Geologické podloží Prachatic

Překlad německý ?

Překlad anglicky ?

Křemenný val

Lavrkít

P

START

Horní ulice

Dům č.p. 169

i

CÍL

P

Socha

P

Flogopitovcová cesta

Obrubníky

U stadionu